

Hvad er bedst familiepleje eller institution? På baggrund af enkelttilfælde sker der en løbende lidenskabelig dæmonisering eller heroisering af socialpædagogiske foranstaltninger. Lektor Niels Rosendal Jensen fra forskningsenheden i socialpædagogik ved Danmarks Pædagogiske Universitet efterlyser en mere fordomsfri nøgternhed.

Stedfortrædende instans

* Spredningen af institutioner rækker fra 'ren opbevaring' i noget, der minder om den Goffmanske totalinstitution til 'medmenneskelig omsorg' i familielignende opholdssteder drevet af solidaritet med børn og unge samt deres familier. Denne spredning synes dog ikke at medføre, at den faglige diskussion forholder sig særlig kritisk. Lejlighedsvis foregår der en dæmonisering eller en heroisering af konkrete foranstaltninger, mens den bredere vurdering af, hvorvidt et professionelt organiseret hjem egentlig udgør et alternativ til eller en relevant erstatning for 'afvigende' socialisering, sjældent dukker op.

I stedet tages udgangspunkt i konkrete enkelttilfælde af børn eller unge, der har været anbragt uden for eget hjem. Det betyder, at diskussionen hurtigt lukkes af i forhold til det enkelte tilfælde – »den slags sker måske i opholdssted X, men bestemt ikke hos os«.

Den tidligere socialminister strammede ved enkelte lejligheder tonen i diskussionen ved at fremføre en standardkritik og anviser det alternativ, at familieanbringelse langt var at foretrække.

Da denne form for kritik er uhåndterlig for stort set alle implicerede – pædagoger og socialpædagoger, sagsbehandlere, forældre, offentlighed og forskere – har den faglige diskussion i de seneste par år i høj grad orienteret sig mod forskellige følgeproblemer.

I almindelighed indebærer 'slagets gang', at man ikke rigtig kan forholde sig til, hvad vi har at gøre med. Skal interessen fokusere på videnskabeliggørelsen af de pædagogiske professioner henholdsvis manglen på samme? Skal vi analysere effekterne af de store forskelle institutionerne imellem? Skal vi bruge kræfterne på at finde ud af, hvorfor personalet brænder ud? Eller ville det vigtigste være at finde forklaringer på, at der interveneres på en ydmygende og nedværdigende måde? Det giver en del at se til, og listen kunne uden større besvær gøres længere. Et fokus kunne være at forfølge sammenhængen mellem sociale forudsætninger og sociale følger: Skaber et opholdssted eller en institution en afsondret enklave af pædagogisk omsorg, som man ikke finder andre steder i samfundet og heller ikke i andre pædagogiske foranstaltninger? Er den slags opholdssteder et særligt fristed for de overflødige, vanskelige og/eller anderledes? Et meget kort svar kunne lyde: I takt med den samfundsmæssige differentiering inden for feltet opdragelse, socialisering, uddannelse og lignende stilles der større krav til det professionelle personale. Ærindret er således ikke at bryde ud i endnu et jammer-skrig, men derimod at gennemføre en nødvendig refleksion over såvel det eksisterende grundlag som behovene for ændringer i kravene til kvalitet i det pædagogiske arbejde.

Hvad vil det sige at være stedfortrædende instans, og hvad vil det sige at være det på en multiprofessionel måde? Således lyder min sammenfatning af sagen. På den måde stiller man sig nøgternt og fordomsfrit over for et felt, der ellers nok forstår at tiltrække sig lidenskabelige udladninger. Kort sagt og postulerende: Stedfortrædende instanser og multiprofessionalitet kender vi alle til. Vi betjener os stort set dagligt af dem i forbindelse med uddannelse, sundhed, transport og en række andre af hverdagens gøremål.

Jeg skal ikke underspille, at når børn eller unge anbringes uden for eget hjem, rækker det ud over hverdagens gøremål. Anbringelser sprænger de gamle rutiner og vaner og prøver at erstatte dem med nye og andre.

Forskellen kender både fagfolk og lægmænd til. Det pædagogiske regime er ikke mindre strengt end det medicinske, det vil sige et sæt af magt-videns-relationer, diskurser og praksisser, som undertiden synes at overgå ens vildeste fantasier. Undersøges disse magtrelationer nærmere, dukker genkendelige træk op. Det drejer sig om overvågning, normalisering, eksklusion, klassifikation, distribution, totalisering og regulering. Disse træk kan minde om Foucaults beskrivelser af det straffende samfund. Men de lader sig dokumentere.

Det er således en gennemgående tendens, at de fysiske rammer begrænser den anbragtes autonomi. De unge anbragte isoleres fra sociale miljøer, fra indkøbsmuligheder og fra offentlige transportmuligheder alene i kraft af stedets geografiske placering. De begrænses derefter i forhold til udfoldelsesmuligheder under hensyntagen til stedets fysiske rammer. Man deler bad, toilet, køkken, opholdsstue og undertiden også privat værelse med andre. Bestemte aktiviteter værdsættes, mens andre ikke kan lade sig gøre. De unge har sjældent eller aldrig indflydelse på, hvem de bor sammen med, og de er også underkastet regler for, hvornår det ene og det andet tænkes at finde sted.

Dertil skal lægges begrænsninger iværksat af personalet. Mange opholdssteder fastlægger såvel tid som rum – allerede inden den nye kommer. Det medvirker til at udløse veritable magtkampe om anvendelsen af rummene (personalestue, fællesrum, eget værelse) og om tidskontrollen (»Skal jeg som 12-årig virkelig være hjemme kl. 22.00?«) plus de principielt modstridende tidsperspektiver, ansatte og indsatte normalt fungerer efter. Personalets faste tidsplan og udviklingsblik (lineær tænkning) strider ofte imod de unges ønsker om mere fordypelse i den gode og nødvendige samtale med MIG og kun MIG her og nu eller den unges øvrige perspektiv på sin fremtid (skolegang, lektier, lommepenge, tøj køb, besøg af kammerater eller deltagelse i sportsklub, spisning og alle de andre banaliteter i hverdagen). Dette har både at gøre med, hvordan den enkelte

Lektor Niels Rosendal Jensen er tilknyttet Forskningsenheden i socialpædagogik ved Institut for pædagogisk Sociologi, DPU.

Han beskæftiger sig med pædagogik-historisk forskning, unge-forskning og socialpædagogisk forskning. Inden for socialpædagogik gælder det især professionernes selvforståelse, indkredsning af den socialpædagogiske teori og metode samt forskning i socialpædagogiske indsatser i det godes tjeneste, der ender i deres egen modsætning.

unge finder sin plads i hakkeordenen, og med personalets syn på den unge og – ikke at glemme – personalets sammensætning og fysiske tilstedeværelse.

Når man spørger til, hvad de unge må og ikke må på stedet, er svaret ofte: »Det har vi lavet regler om«. Den lokale husorden definerer acceptabelt støjniveau, om det er tilladt at have husdyr, graden af deltagelse i fællesskabet, forbud mod alkohol og stoffer, retten til at snuppe en mellemmad og påklædning.

Sammenfatter man disse indtryk, svarer de i høj grad til Goffmans analyse af totalinstitutionen eller Foucaults af fængslet.

Dette fører videre til næste del af vurderingen. Hvis ideen med den alternative eller stedfortrædende socialisering er at re-integrere den unge i »normalsamfundet«, må vi ærligt og redeligt spørge os selv: Er det faktisk, hvad vi gør? Redder vi faktisk børn og unge fra det, der er værre? De unge tudes uanset social baggrund ørerne fulde af selvbestemmelse, ansvar for eget liv, individualisering osv. Men fremmer de nævnte træk faktisk skabelsen af den vilje, som Kant anså for afgørende i forhold til myndighed?

Et frit samfund synes ikke altid at skabe frie individer. Vi er alle underlagt andre hensyn end vores egen frie vilje – for eksempel økonomisk formåen, personligt udviklingsniveau og social sammenhæng. Det er således alment accepteret, at begrænsninger vil være til stede. Men forskellen på livet 'uden for murene' og 'inden for murene' består ikke mindst i, at de almene begrænsninger udstrækker sig hele anbringelsesperioden, døgnet rundt og stort set bestemt af andre end en selv. Anken her går ikke på et abstrakt ideal om enhvers frie ret til at te sig, som vedkommende måtte lyste. Anken går udelukkende på, om denne behandling fører til det intenderede mål. Anbragte unge må kigge i vejviseren efter »personlig ukrænkelighed« og det frie valg af bolig samt dennes ukrænkelighed, ibrugtagen af den personlige ytringsfrihed og en lang række andre basale menneskerettigheder.

Reguleringen af dagligdagen – således som den træder frem i al sin magt og væld i forskningsprojekter – giver rigelig grobund for det, man kunne kalde ondskab. Den strukturelle ondskab bygger på, at den ansatte er lydlig forvalter af eksisterende rammer og regelsæt, samtidig med at denne forvaltning begrundes ud fra en forståelse af 'den unges problematik'. Den unge skal bringes til at underkaste sig den til enhver tid herskende forestilling om netop dette steds særlige 'redningsmission'. Denne form er kendt og delvis tilgivelig. Man arbejder nu engang under bestemte præmisser. Derfor må der handles derefter.

Historisk har vi kendt til den fra indfangning af vagabonder og tiggere over eugenik og eutanasi i Hitlertyskland og til nutidige fantasier om det 'rene' samfund.

Derimod er det vanskeligere at finde forståelse for, endsige accept af den ontologiske ondskab, der ikke kan undskyldes med »jeg parerede bare ordre« eller »bureaukratiet pålagde mig«, men som skyldes afmagt eller egen sårbarhed. Unge mener for eksempel, at de hos ansatte kan spore en direkte nydelse ved at udstille de unges dumhed, sårbarhed, manglende viden og kunnen. Undertiden ender den slags i magtanvendelser som følge af optrapning af konflikter. Men allerede inden det når så vidt, trues med fratagelse af omsorg eller gensidighed, tillid og opmærksomhed. Den slags taler man ikke gerne om, selv om det kunne bære ved til en væsentlig faglig diskussion. Der udvikler sig nemt elementer af en behandlingskultur, som vi helst ville være foruden. Den ansatte, der er præget af håbløshed og/eller kynisme; den ansatte, der lader sig tirre og bliver ophidset til bristepunktet m.v.

Hvad angår professionerne optræder der i hverdagen især tre professioner: Psykologen, læreren og pædagogen. Psykologen fungerer som 'tryllekunstneren', der forsyner de to øvrige med et legitimeringsgrundlag. Læreren som 'præst', der forkynder nødvendigheden af præstationer i den skolemæssige sammenhæng, og pædagogen som 'profet' – for at parafrasere Weber. Rangordenen er klar. I toppen psykologen, i midten læreren, i bunden pædagogen. Hver profession råder over sine kompetencer, som forsvares med næb og kløer. Der indgås alliancer mellem to af dem for at mase den tredje.

Læreren og pædagogen kan finde sammen om fælles afstand til psykologiens vidtløftigheder. Læreren og psykologen om pædagogens barnagtighed. Både rangordenen og kommunikation betyder, at de indsatte bliver ofre. Det resulterer for eksempel i 'svingdørspædagogik', det vil sige en bestandig udskiftning af personale og arbejdsgrundlag, som indebærer et yderligere svigt, der kan lægges oven i de primære, som var den oprindelige anledning til anbringelsen af barnet.

Det resulterer ofte også i fremmedgørelse, en permanent fornemmelse af ikke at slå til, kynisme eller magtbrynde.

Er vi så ikke tilbage ved start – altså hvad anbringer vi dem uden for hjemmet for? Både – og. ▲